

УДК 639.1

Доц. П.Б. Хоцький, д-р с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів;
аспір. О.Р. Проців – ЛРІДУ НАДУ при Президентові України

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА З МИСЛИВСТВОЗНАВСТВА У ГАЛИЧИНІ В ПЕРІОД XVII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.

Проаналізовано літературу з мисливствознавства (підручники, поради), яку опубліковано у Галичині протягом XVII – першої половини XX ст., зокрема розділи із біології та добування основних видів ратичних, хижаків, зайцеподібних, пернатої водно-болотної і борової дичини. Істотну увагу приділено зброї та її експлуатації, мисливським собакам, основним видам захворюванням собак і мисливської фауни, заходів з їх профілактики та лікування. У підручниках наведено практичні породи щодо утримання, розведення та догляду за мисливськими звірами і птахами та їх охорони. Вибірковий аналіз літератури з питань ведення мисливського господарства свідчить про істотний фаховий рівень, про можливість їх використання у навчальному процесі для підготовки мисливствознавців.

Ключові слова: мисливствознавство, полювання, Галичина, підручники.

Мисливське господарство в Україні є нерентабельним. Нераціональне ведення мисливського господарства, неправильне управління популяціями основних видів мисливських звірів, поряд із численними порушеннями правил полювання, відсутність фахівців призвели до стійкої тенденції виснаження ресурсів дичини. У радянський період підготовку мисливствознавців проводили у Росії [1, 4, 12]. Професійна освіта, здобута за межами України, орієнтувала мисливствознавців на ведення мисливського господарства, що не відповідала природним і господарським особливостям території, національному досвіду та традиціям мисливства [5, 7, 10]. Література з мисливствознавства, підручники були перенасичені інформацією про угіддя та фауну тайги і суміжних, не властивих Україні, лісорослинних зон, що ускладнювало її використання українськими мисливствознавцями-практиками [2, 3, 6, 8, 9, 11, 14].

Підготовка фахівців мисливського господарства в Галичині до 40-х років XX ст. має давні традиції. Першим навчальним закладом у Західному регіоні України, який готував спеціалістів мисливського господарства, була Львівська крайова школа лісового господарства. У 30-х роках XX ст. на Львівщині існувала приватна мисливська школа [13]. Навчання у лісових школах, підготовку мисливствознавців проводили, використовуючи наукову літературу з мисливствознавства, підручники, поради. Тому метою роботи є аналіз фахової літератури з мисливствознавства у Галичині протягом XVII – першої половини XX ст.

З цього огляду залишається цінним досвід ведення мисливського господарства у Галичині та використання навчальної наукової літератури. Для написання підручників використовували наукові напрацювання та переклади європейських авторів у галузі мисливства.

Досвід минулого з його традиціями розглядають на цей час не лише як механізм спадкоємності у суспільних відносинах, але й у звичаєвих нормах, які певною мірою визначають відтворення певних правових норм, цінностей, доцільність яких визначається фактором існування в історичному минулому.

Сучасний етап розвитку Української держави характеризується зростанням інтересу до минулого нашого народу, до історичних коренів становлення

державності й національної духовної ідеї. Без ретроспективного погляду на розвиток мисливства неможливо зрозуміти минулий, теперішній і майбутній економічний його розвиток.

Однією з перших книг у Галичині, яка була присвячена мисливським собакам, було видання Яна Остророга "Мисливство з гончою" (1649 р.). Книга складалась із трьох розділів: "Про гончих", "Про собак", "Про полювання". У книзі автор обґрунтовує принципи розведення та утримання собак. У племінному розведенні гончаків він пропонує використовувати собак, екстер'єром яких є костисте, довге тіло та ніс і які мають розвинений нюх. Навики мисливської собаки автор називає "мудрістю" і вважає, що вони передаються спадково [22].

У кінці XVII ст. видано книгу "Господарство, наїзницьке, стрілецьке та мисливське". У книзі давали поради щодо зберігання зброї, зокрема попереджали: із холодного двору із рушницею до теплої хати не можна заходити, оскільки у стволах виступить роса, що негативно впливає на стволи. Рекомендували рушницю на деякий термін залишати у холодних сінях. Давали поради як на ринку підібрати порох до патронів. Загалом, найкращим вважали мисливця, який полюючи індивідуально, без допомоги прислуги, добуває найбільше дичини.

Книгою, з якої отримували знання мисливці на початку XIX ст., було двотомне видання Ігнатія Бобятинського "Наука мисливства". Перший том складався з дев'яти розділів, які були присвячені собакам і мисливській зброї. Крім характеристики гончаків, яких виділяли в окрему групу мисливських собак, приділяли увагу використанню безпородних собак під час переслідування дичини. Давали поради щодо лікування собак від різних захворювань, способи знищення бліх, гельмінтів. Істотну увагу приділяли зброї та боеприпасам. Охарактеризовано різні види пороху та рушниць, основи користування зброєю. Добування мисливських тварин залежить від знання мисливця своєї зброї і правильного спорядження патронів, навиків влучних пострілів, правильного підбору випередження при стрільбі по рухомих цілях та ін. [15].

Через два роки (1825 р.) вийшов другий том, який складався з одинадцяти розділів. Перші чотири розділи присвячені організації та проведенню полювання на ратичних (лось, олень, козуля та ін.). Проаналізовано особливості полювання на оленя у мисливських угіддях Польщі та Франції. Наведено детальні відомості про полювання на зубра.

П'ятий розділ присвячений полюванню на дрібних мисливських звірів (заєць, видра, бобер, білка). Детально висвітлено полювання із гончими собаками та особливості техніки влучних пострілів по зайцю.

У шостому розділі наведено особливості та способи полювання на великих хижаків: ведмідь, вовк, рись, лисиця. Детально описано полювання на ведмедя із засідки, а також шляхом влаштування ям на хижака, способи охорони пасік від звіра. Крім полювання на ведмедя, у розділі наведено різноманітні способи полювання на вовка і лисицю. До найефективніших способів добування вовка автор відніс облавний, з гончаками, з підходу, на принаді. При добуванні хижака пропонує використовувати капкани, самостріли, сільця, різні види отрут. Методика влаштування живоловушок на вовків з використанням живої принади. У розділі подано особливості полювання не тільки в Галичині, але й в

інших країнах, а саме: полювання з собаками на вовка у Франції, на ведмедя у камчадалів Росії та ін. Для полювання на лисицю автор пропонує використовувати собак (гончаки, хорти, норні), сітки, капкани, сільця. Окрім поширеного способу добування лисиці на принаді, автор подає рідкісний спосіб полювання на хижаків з використанням коней (парфосне полювання).

Біологію та методи полювання на дрібних хижаків (борсук, куна, кіт дикий, тхір та ін.) подано у сьомому розділі. До кожного виду дичини автор наводить спеціальну мисливську термінологію, яку використовують для полювання на мисливську фауну.

Восьмий розділ присвячений соколиному полюванню, тобто полюванню із використанням приручених хижих птахів із ряду соколоподібних, а саме: із яструбами, підсоколіками, боривітром звичайним та ін. Соколине полювання було значно поширене у Європі, найбільшого розквіту воно досягло у XVII ст. У розділі наведено техніку підготовки соколоподібних птахів до полювання, їх тренування, особливості догляду і ветеринарний нагляд.

Розділ дев'ятий називається "Про птахів, які заселяють ліси". Однак до лісових птахів автор відніс дрохву, перепілку, куріпку. У розділі подано основні види тетерукових (глушець, тетерук, орябок), голубоподібних (голуб синяк) та способи полювання на них, а саме: на глушця та тетерука весною на токовищах, на тетерука із використанням муляжів (восени) та собаки (гончака), орябка із використанням манка. У розділі подано технологію відлову тетерука, орябка, куріпки за допомогою сіток. Наведено полювання на куріпку і перепілку із застосуванням манка та на соколоподібних. Охарактеризовано способи відлову рябчика у Сибіру, полювання на перепілок у Франції. До мисливських видів автор відніс та охарактеризував полювання на дроздів, зозуль, шпаків, сойок.

Розділ 10 і 11 присвячені водно-болотній дичині та полюванню на крижня, чирянку велику і малу, слукву, баранця звичайного, лиску, а також на види, які не належать до сучасних об'єктів полювання (чайка, чапля). У розділах подано технологію відлову пернаті дичини з використанням сіток і пасток [16].

У 1898 р. виходить підручник (укладач Віктор Дзерович), у якому розглянуто правові питання з організації і ведення лісового мисливського та рибного господарств. У першому розділі наведено мисливський закон від 5 березня 1897 р., який діяв на території Галичини і Володимирії та Краківського князівства. У підручнику давали практичні поради щодо організації мисливських ревірів, права оренди полювання у сільських гмінах, проведення аукціону на право полювання, умови оренди права полювання та проведення аукціону на право оренди мисливських угідь.

Другий і третій розділ стосувалися контролю за веденням мисливського господарства та відшкодуванням збитків, спричинених дичиною і мисливцями під час проведення полювань. Наведено зразки бланків сертифікатів походження дичини, вимоги, щодо її охорони, а також обов'язки осіб, які уповноважені визначати збитки, та процедуру дій під час проведення відшкодування.

У наступних розділах розглянуто нормативні документи з ведення мисливського господарства. Зокрема, закон Австро-Угорської імперії (від 21 грудня 1874 р.) спрямований на охорону корисних тварин, а також закон від 19 лип-

ня 1869 р., який стосувався добування, продажу альпійських тварин. У книзі наведено зразки мисливських білетів і сертифікатів для проведення відстрілу тварин, які завдають шкоди мисливській фауні, процедуру реєстрації мисливських білетів. Крім того, приділено увагу охороні птахів та інших корисних тварин.

Наведено розпорядження Міністерства внутрішніх справ Австро-Угорської імперії (від 2 січня 1854 р.), яке регламентувало обов'язки і права мисливської охорони та Міністерства рільництва Австро-Угорської імперії (від 14 червня 1889 р.) про проведення екзамену для мисливської охорони, інструкцію при перевезенні вогнепальної зброї, мисливських собак, диких тварин залізничним транспортом, а також правила зберігання та застосування вогнепальної зброї, утримання диких тварин і заходи безпеки при утриманні мисливських собак, інших свійських тварин [17].

У 1908 р. член Галицького мисливського товариства Фелікс Герушинський підготував до друку підручник "Найважливіші відомості мисливської галузі та нарис риболовства", який через три роки було видано у Львові. Книга складалася з двох частин. У першій частині автор приділяє увагу питанням розведення дичини, боротьбі та способам знищення хижаків, у другій – риболовству. У передмові до книги автор зазначає, що у зв'язку із зменшенням чисельності диких тварин, перед суспільством постала проблема охорони мисливської дичини. З цією метою в західноєвропейських країнах видано мисливські закони та встановлено терміни полювання [18].

У 1920 р. у Варшаві за авторством Я. Штольцмана виходить підручник для лісових та рільничих шкіл "Мисливство". Автор викладав у лісовій школі курс "Мисливство". Підручник складався із двох частин і охоплював широкий спектр питань ведення мисливського господарства. У першій частині подано біологію, поширення семи видів ратичних, трьох – зайцеподібних і двох видів гризунів. Приділено увагу історичним відомостям, зокрема відомості про зубра описані починаючи з 1555 р. Про серну було зазначено, що вона заселяє румунські Карпати, її чисельність зменшується. Стада серн, чисельністю 100 голів, які раніше тут траплялися, не виявлено, а реєструють стада з максимальною кількістю до 30 голів. У першій частині, крім мисливських звірів, широко представлені мисливські птахи, понад 30 видів представників рядів куроподібні, гусеподібні, голубоподібні та ін. Окремі параграфи стосувалися звірів та птахів, яких вважали шкідниками і корисними. Так, 14 видів соколоподібних віднесено до шкідників і сім видів до корисних. Шкідниками вважали чотири види із родини воронових (ворона, крук, сорока, сойка), а також пугача і чаплю. Корисними вважали сім видів сов (сова вухата, сова бородата, сова болотна та ін.).

У другій частині підручника розглянуто основні принципи догляду за мисливською дичиною: ратичні (олень, козуля, дика свиня), зайцеподібні (заєць), куроподібні (куріпка, фазан, глухар, тетерук та ін.). Описано організацію та основні способи полювання на дичину, зокрема: із засідки, нагінкою передбачено полювання на оленя, дику свиню, козулю, зайця, фазана і куріпку. Приділено увагу мисливським трофеям.

У мисливській літературі часто приділяли увагу мисливським собакам. Я. Штольцман виділив сім груп мисливських собак. Порівняно з існуючою в

Україні класифікацією (шість груп), автор також виділяє групу гончаків, хортів, норних, пошукових і лягавих.

Один із розділів стосується порушення правил полювання та полювання на хижаків, до яких віднесено вовка, лисицю, борсука, видру, куну лісову та кам'яну, ласку і горностаю. У розділі щодо мисливської зброї розглянуто різні види, будову рушниць, догляд та зберігання її [24].

У 1909 р. у Варшаві виходить підручник "Розвиток полювань на дрібну дичину у ревірах, які орендуються з врахуванням оренди права полювання та місцевого населення, яке займається рільництвом", який перекладений із німецької мови (автор Хегендорф) і призначений для орендарів права полювання. Хегендорф керував великими мисливськими ревірами та на основі власного досвіду подає рекомендації у вирішенні конфліктних ситуацій між власниками земельних ділянок і орендарями мисливських угідь (ревірів). У книзі є багато практичних порад, які стосуються розведення зайців, фазанів, організації охорони дичини, із застосуванням засобів, які не вимагають великих коштів та зусиль. З метою збільшення чисельності дичини автор пропонує проводити відстріл хижаків, охороняти біотопи розмноження мисливських звірів та птахів, оптимізувати умови існування мисливських тварин. Автор звертає увагу на те, що полювання із використанням собак призводить до надмірного турбування дичини. Він подає способи як запобігати проникненню собак і котів у середину лісу [19].

У 1924 р. виходить ілюстрована книга інженера Веслава Кравчинського "Мисливство", яка була призначена для лісників і молодих мисливців. Книжку, яка складається із п'яти частин, автор готував п'ять років. У роботі подано біологію мисливських тварини, методи полювання, особлива увага приділяється мисливській термінології. Автор наголошує на необхідності вживання мисливської термінології на полюванні [21].

Одним із останніх підручників, виданих перед Другою світовою війною у 1935 р., був poradnik для мисливців Станіслава Камоського – директора першого польського мисливського інституту, який був організований у м. Станіславові, а згодом перенесений до Варшави. Підручник складається із вступу та семи розділів, обсягом 240 сторінок, 84 ілюстрації. Автор дану працю присвятив Олександрові Моравському – у минулому Станіславському воєводі, ініціаторові створення у м. Станіславові першого мисливського інституту, який зробив значний внесок у розвиток мисливства у Галичині. У передмові автор зазначає, що знання не повинні ґрунтуватися лише на практичній діяльності. Теорія є тим важливим чинником, який допомагає зрозуміти та пізнати принципи, на яких ґрунтується наука, що зумовлює необхідність розвивати теоретичні основи ведення мисливського господарства. Автор трактує мисливство не лише як полювання, але насамперед намагається розглядати його з позиції раціонального ведення мисливського господарства.

Перший розділ стосується організації мисливського господарства; питанням використання лісів та полів як мисливські угіддя; вирощуванню рослин, які є важливими у кормовому раціоні тварин та підгодівлі дичини; організації ремізів, доріг та мисливських стежок, водопоїв, солонців та ін. У період Другої

світової війни у Галичині вольєрному розведенню дичини приділялась істотна увага. Тому в підручнику наведені різні види загорожі вольєра, догляду за дичиною у вольєрах.

У другому і третьому розділах розглянуто особливості розведення та утримання мисливських тварин. Автор приділяє увагу питанням акліматизації та догляду за дичиною.

У четвертому розділі розглянуто основні види захворювання представників мисливської фауни.

У п'ятому розділі подано основні способи знищення та відлову хижаків, регулювання їх чисельності. Особливу увагу приділено первинній обробці трофеїв, препаруванню шкір та обробленню рогів, транспортуванню живої та добутої дичини. Як і в кожному підручнику цього періоду, проаналізовано мисливську зброю, користування нею, теорію пострілів.

Шостий розділ – про мисливських собак. Проаналізовано породи мисливських собак, основні принципи догляду, тренування, захворювання, які найчастіше трапляються, і способи їх лікування.

У сьомому розділі розглянуто обов'язки мисливської охорони [20].

Отже, вибіркового аналізу літератури з питань ведення мисливського господарства, підручників, виданих протягом XVII – першої половини XX ст., свідчить про істотний фаховий їх рівень, про можливість їх використання у навчальному процесі при підготовці мисливствознавців. До структури підручників входили розділи із біології та добування основних видів ратичних, хижаків, зайцеподібних, пернатої водно-болотної і борової дичини. Істотна увага приділяється зброї та її експлуатації, мисливським собакам, основним видам захворюванням собак і мисливської фауни, заходів з їх профілактики та лікування.

Література

1. Гаврин В.Ф. Развитие охотоведения в СССР / В.Ф. Гаврин, И.Д. Кирилс // Вопросы охотничьего хозяйства: матер. к конгрессу VII Международного союза науч. работников по охотоведению. – М. : Изд-во "Колос", 1965. – С. 23-27.
2. Гептнер В.Г. Млекопитающие Советского Союза. Парнокопытные и непарнокопытные / В.Г. Гептнер, Н.П. Наумов. – М. : Изд-во "Высш. шк.", 1961, т. 1. – 776 с.
3. Данилов Д.Н. Охотничье хозяйство ССР / Д.Н. Данилов. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1963. – 224 с.
4. Жарков В. Подготовка охотоведа / В. Жарков // Охота и охотничье хозяйство. – 1961, № 6. – С. 61.
5. Елкин К. Охотоведческое образование – на уровень новых задач / К. Елкин // Охота и охотничье хозяйство. – 1965. – № 2. – С. 1-3.
6. Колосов А.М. Биология промысловых зверей СССР / А.М. Колосов, Н.П. Лавров, С.П. Наумов. – М. : Изд-во "Высш. шк.", 1965. – 508 с.
7. Колосов А.М. Подготовка охотоведов СССР / А.М. Колосов // Вопросы охотничьего хозяйства : матер. к конгрессу VII Международного союза науч. работников по охотоведению. – М. : Изд-во "Колос", 1965. – С. 47-48.
8. Кузнецов Б.А. Биотехнические мероприятия в охотничьем хозяйстве / Б.А. Кузнецов. – М. : Изд-во "Экономика", 1967. – 237 с.
9. Кузякин В.А. Охотничья таксация / В.А. Кузякин. – М. : Изд-во "Оптимист", 1979. – 217 с.
10. Ларин С. Московская школа охотоведения / С. Ларин // Охота и охотничье хозяйство. – 1982. – № 7. – С. 18-19.
11. Русанов Я.С. Основы охотоведения / Я.С. Русанов. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1986. – 159 с.

12. Скалон В.Н. Из истории подготовки охотников в СССР / В.Н. Скалон // Охотничье хозяйство и подготовка биологов охотников в ИСХИ. – Иркутск, 1990. – С. 7-14.
13. Хоєцький П.Б. Фахова підготовка працівників мисливського господарства / П.Б. Хоєцький // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 365-373.
14. Юргенсон П.Б. Биологические основы охотничьего хозяйства в лесах / П.Б. Юргенсон. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1973. – 176 с.
15. Bobiatynski I. Nauka łowiectwa / Ignacy Bobiatynski: [we 2 tomach]. – Wilno : drukiem J. Zawadykiego, 1823. – T. I. – 245 s.
16. Bobiatynski I. Nauka łowiectwa / Ignacy Bobiatynski: [we 2 tomach]. – Wilno : drukiem J. Zawadykiego, 1825. – T. II. – 360 s.
17. Dzerowicz W. Podręcznik prawny w sprawach lasowych, polowych, łowieckich i o rybołówstwie / Wiktor Dzerowicz. – Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1898. – 236 s.
18. Gieruszyński F.K. Najnowsze wiadomości z dziedziny łowiectwa i zarys rybołówstwa: podręcznik naukowy dla kandydów leśnictwa / Feliks K. Gieruszyński. – Lwów, 1911. – 158 s.
19. Hegendorf. Podręcznik dla dzierżawców polowań / Hegendorf. – Warszawa : Łowiec Polski, 1909. – 335 s.
20. Kamocki S. Podręcznik łowiectwa / Stanisław Kamocki. – Warszawa : Nowy świat, 1935. – 240 s.
21. Krawczyński W. Łowiectwo: Przewodnik dla leśników zawodowych I amatorów myśliwych / W. Krawczyński. – Kraków : Druk W.L. Anczyca i spółki, 1924. – S. 7-16.
22. Ostrorog J. Myślistwo z ogary / Jan Ostrorog. – Kraków : Drukarnia Ł. Kupisza, 1649. – 91 s.
23. Prywatna szkoła łowiecka // Łowiec Polski. – 1929. – № 19. – S. 325.
24. Sztolcman J. Łowiectwo: podręcznik dla szkół leśnych i rolniczych / Jan Sztolcman. – Warszawa : Gazeta rolnicza, 1918. – 376 s.
25. Sprawozdanie stenograficzne z Walnego zgromadzenia galic. Towarzystwa łowieckiego. Dodatek nadzwyczajny do Nr. 11. "Łowca" // Łowec. – 1882, № 11. – S. 1-4.
26. Wyższa szkoła lasowa we Lwowie // Łowec. – 1910, № 17. – S. 207-209.

Хоєцький П.Б., Проців О.Р. Учебная литература из охотоведения в Галичине в период XVII – первой половине XX в.

Проаналізована література із охотоведення (учебники, советчики), которая публиковалась в Галичине в течение XVII – первой половины XX ст. В структуру учебников входили разделы из биологии и добывания основных видов копытных, хищников, зайцеподобных, пернатой водно-болотной и боровой дичи. Существенное внимание уделяется оружию и его эксплуатации, охотничьим собакам, основным видам заблевания собак и охотничьей фауны, мероприятий по их профилактике и лечению. В учебниках приведены практические породы относительно содержания, разведения и присмотра за охотничьими зверями и птицами и их охраны. Выборочный анализ литературы по вопросам ведения охотничьего хозяйства, свидетельствует о существенном профессиональном уровне, о возможности их использования в учебном процессе при подготовке охотников.

Ключевые слова: охотоведение, охота, Галичина, учебники.

Khoyetskyu P.B., Protsiv O.R. Educational books on hunting studies in Galicia from the XVII th to the early XX century

Educational books on hunting issues (text-books, guides) that were published in Galicia from the seventeenth to the early XX century have been analyzed. The structures of the textbooks cover sections of biology and extraction of the main types of ungulates, carnivores, lagomorphs, wetland birds and upland game. Considerable attention was focused to weapons and their use, hunting dogs, the main types of diseases of dogs and wild fauna as well as measures to prevent animal diseases and their treatment. Textbooks provided practical advice on keeping, breeding and taking care of hunting animals, birds and their conservation. Selective analysis of the educational books on hunting management revealed their substantial professional level could be used in the educational process for training hunting management specialists.

Keywords: hunting management, hunting, Galicia, text-books.

ДО ВІДОМА АВТОРІВ СТАТЕЙ

Під час підготовки статей до збірника науково-технічних праць "Науковий вісник НЛТУ України" радимо авторам дотримуватись таких рекомендацій.

Вимоги до оформлення. Обсяг тексту статті – 8-16 сторінок. Мова публікації – українська, російська чи англійська. Формат паперу – А4, поля документа – 2 см по периметру. Електронний варіант потрібно створювати за допомогою текстового редактора MS Word 2003, або використовувати редактор Word молодших версій, але документ зберігати у форматі *.doc. Шрифт – Times New Roman, розмір – 14 points, рядки – через 1.5 інтервали.

Вимоги до структури статті. На початку статті обов'язково проставляють індекс УДК (Універсальної десятикової класифікації), в заголовку українською мовою зазначають: вчене звання, ініціали і прізвище автора (або авторів), науковий ступінь, назва закладу, в якому виконано роботу, назва статті, анотація та ключові слова. Далі – російською та англійською мовами: ініціали і прізвище автора (або авторів), назва статті, анотація та ключові слова. (кожна анотація має бути меншою ніж 500 знаків).

Автор поданої до друку статті повинен чітко уявити коло читачів, на яке він розраховує. Рекомендуємо дотримуватись деяких загальних правил побудови науково-технічної статті: чітко і зрозуміло сформулювати постановку задачі; доступно викласти методику її розв'язання; зробити висновки – науковцям або дати практичні рекомендації – виробничникам. Наукова праця повинна містити необхідні характеристики описаних конструкцій чи схем, але в ній не має бути ні зайвого опису історії питання, ні відомих з підручників ілюстрацій, даних, математичних викладок.

У процесі підготовки рукопису необхідно користуватися науково-технічними термінами відповідно до чинних стандартів на термінологію, наведений матеріал не повинен дублювати таблиці. Скорочення слів, імен, назв у тексті статті не допускаються. Можливе використання тільки загальноприйнятих скорочень – мір (тільки після цифр), хімічних, фізичних і математичних величин. Назви установ, підприємств, марки механізмів і т.ін., що згадуються в тексті статті вперше, необхідно писати повністю (вказуючи в дужках скорочену назву); надалі цю назву можна наводити у скороченому вигляді.

У таблицях необхідно точно вказувати одиниці фізичних величин, у назвах граф слова скорочувати небажано. Таблиці потрібно виконувати переважно вздовж листа з максимальною насиченістю інформації в рядках. Надто громіздких таблиць складати не рекомендується.

Ілюстрації (фотографії та рисунки) до статті дозволяється подати у окремому файлі у форматі *.cdr (редактор CorelDRAW), *.tif або *.jpg (редактор PhotoShop, 300 dpi, b/w або Grayscale) чи оформлених у середовищі MS Excel. Зверніть увагу, що вони будуть надруковані у чорно-білому варіанті. У тексті статті посилання на ілюстрації беруть в круглі дужки, позиції на рисунках розташовують за годинниковою стрілкою і вони повинні відповідати наведеним у тексті. Окремо подані ілюстрації потрібно на зворотному боці пронумерувати і підписати олівцем.